

Борисенко Н. М.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра теорії та методики дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету;

Денисенко В.В.,

кандидат педагогічних наук, доцент,

кафедра педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету

НАПРЯМКИ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ ТА ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ ШКОЛЯРІВ

Різде загострення екологічних проблем сучасності – забруднення водного та повітряного басейну Землі; зникнення з мапи нашої планети ряду представників рослинного й тваринного світу; мутація мікроорганізмів тощо. Такі явища спонукають прогресивних людей не лише до роздумів про своє місце в природі, а й вимагають конкретних дій щодо докорінної перебудови власного практичного ставлення до свого соціального та природного оточення. Виникає розуміння того, що життєве благополуччя нинішніх та майбутніх поколінь напряму залежить від позитивного розв'язання як суспільних, так й екологічних проблем. Усе вищезначене окреслює спектр боротьби людей не стільки в сфері економіки та економічного виховання, скільки в природі та реалізації екологічного виховання та освіти. Тож, у сучасному педагогічному 190 середовищі останнім часом активно почали вживатися терміни, які донедавна вважалися далекими від проблем виховання молодших школярів: екологія, екологічне виховання, екологічна освіта, екологічний всеобуч, екологічний квест тощо.

Сучасна наука визначає природу як навколишній різноманітний за своїми проявами, явищами і процесами світ, який оточує людину. Природа охоплює розмаїття біосферних, географічних, кліматичних, фізичних, хімічних та інших процесів, станів, явищ. Природа – це і сама людина, як жива істота, що являє собою найвищий ступінь в еволюції життя на нашій планеті. Під природою також розуміється необмежений у просторі та часі Всесвіт, в його єдності та взаємодії. У свою чергу, поняття «природа» означає і сукупність умов існування людини в природному середовищі її буття [4].

На сьогодні техногенний вплив людини на природу, на жаль, супроводжується низкою факторів негативного характеру, що ведуть до екологічної катастрофи: вирубка лісів, експлуатація морів і ґрунтів, забруднення води і повітря, як результат спостерігається дія парникового ефекту – потепління клімату (2018-2020 роки виявилися найтеплішими за останні 100 років). За даними, що оприлюднено в щорічних звітах ООН (над якими працює понад 500 експертів з 50 країн світу), вчені вважають, що Земля рухається до «масового вимирання» - шостого за останні півмільярда років [1]:

1. Світове біорізноманіття швидко зникає (кожен четвертий вид перебуває під загрозою зникнення) за оцінкою Червоної книги Міжнародного союзу охорони природи (МСОП).
2. Втрата середовища проживання, зміна клімату та забруднення.
3. Деградація земель через людську діяльність.
4. Зміни у середовищах існування призводять до втрати біорізноманіття. За даними IPBES, лише чверть земель на Землі є фактично вільною від впливів людської діяльності. Передбачається, що до 2050 року їхня кількість скоротиться до однієї десятої. 191
5. Зникнення (активна вирубка) деяких з останніх великих тропічних лісів.

Найнебезпечнішою є загроза знищення природи як основи природного буття, основного місця проживання людей та інших представників живої природи. Все це вимагає докорінної зміни практичного ставлення людей до нашої спільної планети, переосмислення та переоцінку свого місця й ролі. Саме суспільні потреби вийшли на перший план, що сприяло перетворенню

проблем екологічного виховання та екологічної освіти в один із найважливіших напрямів освітньої роботи в сучасній школі.

Під змістом поняття «екологічна освіта» розуміється процес і результат засвоєння людьми систематизованих знань про взаємозалежність людини і природи, місце людей у навколишньому природному середовищі в єдності з процесом формування умінь та навичок гуманного ставлення до природного оточення. Екологічна освіта охоплює сферу знань, умінь і навичок, необхідних для дбайливого відношення до природного середовища. Вона - основа професійної підготовки фахівців у будь-якій сфері, зв'язаній, навіть побічно, із природою. В цьому процесі важливі певні принципи:

- принцип *загальності* - означає, що екологічна освіта та виховання повинні охоплювати все суспільство з урахуванням індивідуальних особливостей - вік, стан психіки, зокрема темпераменту, освітній ценз, інтереси та стимули різних груп соціально-професійних категорій населення;

- принцип *комплексності* екологічної освіти та виховання, як принцип загальності, має правові (юридичні) і методичні аспекти;

- принцип *безперервності* - зобов'язує всіх суб'єктів діяльності в сфері екологічної освіти та виховання забезпечити узгоджений процес на всіх ступенях освіти та виховання - дошкільного, шкільного, вузівського і післядипломного, чого вимагають Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» і «Концепція екологічної освіти та виховання в Україні» [3].

192

Поняття «екологічне виховання» визначається як систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури. Завдання екологічного виховання полягають у формуванні екологічних знань, вихованні любові до природи, прагненні берегти та примножувати її, формуванні вмій і навичок діяльності в природі [5].

Так, екологічне виховання передбачає свідоме, моральне, практичне ставлення людини до свого природного середовища на основі розуміння цінності самої природи та усвідомлення своєї власної відповідальності за себе, своє оточення.

Екологічне виховання, екологічна освіта - єдиний процес впливу на свідомість людей, який повинен здійснюватися у взаємодії, з урахуванням науково обґрунтованих методичних вимог.

При дослідженні рівня екологічної культури молодших школярів (учні початкових класів шкіл №41, 57 м. Херсона) з'ясувалося, що головними мотивами їхньої природоохоронної діяльності виступають: бажання виконати волю дорослих, проявити через турботу про природу свою любов та повагу до них. Відповіді учнів-початківців на запитання «Що ти робиш для охорони природи?» виявили, що вони роблять переважно те, що від них вимагають або пропонують їм дорослі (батьки, учителі). Найчастіше діти називали такі види роботи як полив кімнатних рослин, робота на пришкольній ділянці, посильна допомога батькам на дачах, догляд за домашніми тваринами, птахами, виніс сміття та ін. Характерним є факт, що з віком зменшується частка учнів, які виявляють активність та ініціативу в процесі виконання завдань природоохоронної діяльності. Показник розташування по класам початкової школи виглядає наступним чином: 1 клас – 75%, 2 клас – 60%, 3 клас 45%, 4 клас – 35% учнів від загальної кількості учасників опитування. Тенденція на зменшення пояснюється цілком закономірно, оскільки свідчить про те, що молодші школярі з часом поступово виходять з-під впливу дорослих і пов'язують свою діяльність із однолітками, іншими соціальними групами, знаходяться під впливом неконтрольованих соціальних Інтернет-мереж, серед 193 яких відчувають себе більш вільними, незалежними, а правила поведінки з природою склалися у більшості, на жаль, як безтурботні, споживацькі.

Обнадійливим виступає той факт, що ці ж самі учні 99% переконані в тому, що природа потребує захисту, що вона має цінність у житті людей.

За психофізіологічними показниками саме молодший шкільний вік є сприятливим для високої ефективності та продуктивності такої роботи.

Практичний досвід показує, що одним з ефективних видів організації екологічного виховання та екологічної освіти дітей є залучення батьків. Вчителю початкової школи

рекомендується систематично проводити екологічні всеобучі для батьків молодших школярів. Під час батьківських зборів доречно обговорювати такі проблеми як, наприклад, «Природа і здоров'я дитини», «Природа і краса людини», «Природа і духовний світ», «Природа і майбутнє людства», «Правила поведінки в природі» та інші. Метою такої взаємодії є ознайомлення батьків із сутністю природоохоронної діяльності, спільне розроблення програми екологічного виховання дітей класу. Для виступів та зустрічей бажано залучати медичних працівників, професійних екологів, митців, що значною мірою сприятиме підвищенню інтересу до екологічних проблем, активності в екологічному всеобучі. В сучасній концепції «Нової української школи» значне місце належить формуванню в учнів екологічної компетентності [2]. До найпродуктивніших форм взаємодії з дітьми належать спостереження за природними явищами та процесами, проведення певних дослідів і експериментів у природі, різних видів екскурсій (в тому числі віртуальних) та ін.

Таким чином, природа впливає на формування самосвідомості молодшого школяра за наступними напрямками:

по-перше, через ототожнення дитиною природи та її цінностей з батьками, друзями, що породжує бажання учня зважено взаємодіяти з нею;

по-друге, через безпосереднє спілкування з природою, яке відбувається в процесі задоволення особистих природних та духовних потреб.

194

Організація екологічного виховання та екологічної освіти повинна виходити з наявності цих напрямів і реалізовувати саме їх у ролі принципів роботи з дітьми з природоохоронної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бріггс Г., Дейл Б., Стилліану Н. Екологічна катастрофа: головні загрози нашій планеті у п'яти графіках: BBC News. [URL:https://www.bbc.com/ukrainian/features-48169628](https://www.bbc.com/ukrainian/features-48169628)

2. Концепція "Нова українська школа". [URL:https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf](https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainskashkola-compressed.pdf)

3. Мягченко О.П. Основи екології: навчальний посібник. [URL:https://pidruchniki.com/15130616/ekologiya/ekologichna_osvita_vihovannya_u_krayini](https://pidruchniki.com/15130616/ekologiya/ekologichna_osvita_vihovannya_u_krayini)

4. Природа: Матеріал з Вікіпедії. [URL:https://uk.wikipedia.org/wiki/Природа](https://uk.wikipedia.org/wiki/Природа)

5. Фіцула М.М. Педагогіка: навчальний посібник. [URL:https://pidruchniki.com/1993110235029/pedagogika/ekologichne_vihovannya](https://pidruchniki.com/1993110235029/pedagogika/ekologichne_vihovannya)